

ИСТОРИЯ НА ОСНОВАВАНЕТО И РАЗВИТИЕТО НА УЧИЛИЩЕТО В СЕЛО ДЪБНИЦА

Хава Бекир Джунин

докторант към катедра Архивистика и методика на обучението по история,
Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Настоящият текст представя създаването и развитието на първото училище в село Дъбница, община Гърмен и неговата роля в образованието и културната интеграция на местната общност. Село Дъбница е пример за етническо многообразие, като в него съжителстват различни етнически групи. Разгледани са историческите предпоставки и обществените усилия, довели до създаването на училището в началото на 20-ти век, като важен елемент от културното и социално развитие на селото. Анализирани са значението на училището като център за образование и културна интеграция, за осигуряване на качествено образование за децата от различни етнически групи и за изграждане на толерантност и разбирателство сред местната общност. Проучването включва преглед на исторически документи, архиви и интервюта с местни жители, които предоставят ценна информация за процеса на създаване и развитие на училището. Изследването подчертава важността на образованието за културната интеграция и социалното развитие на с. Дъбница.

Ключови думи: история на образованието, културно многообразие, училище, учители, летописна книга

Hava Bekir Djunin – havadjunin@gmail.com

PhD student at the Department of Archival Studies and Methodology of History Education, Faculty of History, Sofia University “St. Kliment Ohridski”.

History of the foundation and development of the Dubnitsa village school

Abstract: The present paper focuses on the establishment and development of the first school in the village of Dabnitsa, municipality of Garmen, and its role in the education and cultural integration of the local community. Dabnitsa offers an example of ethnic diversity, with different ethnic groups living together within the village. The study examines the historical prerequisites and public efforts leading to the establishment of the school at the beginning of the 20th century as an important element of the cultural and social development of the village. The school's importance is considered through its role of center providing education, cultural integration and quality teaching for children from different ethnic groups as well as establishing tolerance and understanding among the local community. Comprising a review of historical documents, archives and interviews with local residents that offer valuable information on the school's foundation and development, the study emphasizes the importance of education for the cultural integration and social development of the village of Dabnitsa.

Keywords: history of education, cultural diversity, school, teachers, ethnic groups, chronicle book

Село Дъбница, разположено в югозападната част на България, е място с богата история и културно разнообразие. В продължение на векове в това малко населено място съжителстват различни етнически и религиозни групи. В този контекст образованието играе ключова роля в социалното и културно развитие на селото (Попов 2018: 85). Създаването на първото училище в Дъбница не само бележи началото на организирания образователен процес, но и символизира стремежа на местните общности към културна интеграция и развитие (Авторски... 2003: 95). Тази инициатива е важна стъпка към укрепването на идентичността и социалното единство в селото.

Опитът на училището в Дъбница, което е успяло да се наложи като ключова образователна институция и важен фактор за модернизацията на селото, за социалната мобилност на младите хора от региона и за поддържане на добронамерени отношения между етническите групи там, позволява да открием най-важните фактори за успеха. В следващите редове се обръща специално внимание на взаимодействието между педагогически персонал, училищни власти и местната общност, на специалната роля на местните елити, както и на това колко важен е предишният опит и подготовката на учителите, дошли от различни региони на България.

Село Дъбница е разположено на 9 километра североизточно от град Гоце Делчев, намиращо се в малка котловина в полите на Западните Родопи (Попов 2018: 85). От 1959 г. село Дъбница е център на община, в състава на която влизат още седем села – Ореше, Крушево, Долно Дряново, Хвостяне, Блатска, Долен и Абланица, последните две от тях по-късно се отделят. „Около началото на 80-те години на 20 век, населението на общината възлиза на 5000 души. В нея живеят около 2000 български граждани от турски произход или 99% за окръга в селата Дъбница, Хвостяне и Блатска, а три от селата се населяват от българи (Авторски... 2003: 95-96). Независимо от разнородния си състав и различията от религиозен характер, населението живее в отношения, наситени с толерантност. „Взаимоотношенията между тях са истински другарски“ – това научаваме от директора на училището Надка Бозова (директор 1965-1990) по случай 60-годишният юбилей на училището от 14 март 1986 г.¹ Местните жители често организират съвместни празници и събития, които отразяват културното многообразие на селото.

За историята на училището в селото получаваме информация от първата му летописна книга, която е заведена на 12 октомври 1925 г. В нея е отразено следното:

¹ ДА – Благоевград, ф. 44, 1944 - 1984.

„първият учител, назначен в дъбнишкото училище на 12 октомври 1925 г., е Иван Петров от град Трън на 23 години. Акт и заповед за назначаването му не са запазени. Събрани са малко деца с голяма трудност“². Това дава основание да се мисли, че дотогава не е имало българско училище в село Дъбница. Така започва развитието на учебното дело в селото.

В запазените документи в Държавен архив – Благоевград се потвърждават данните, че училището наистина е основано през учебната 1925-1926 г. Съгласно списък, който се намира в летописната книга на училището, в село Дъбница, околия Неврокопска, през учебната 1925-1926 г. в училището учат 106 деца. От летописната книга научаваме, че през същата година главен учител е бил Иван Петров, който наистина е назначен от дъбнишкото училище на 12-ти ноември 1925 г. Същият пише в летописната книга: „през фиксираната учебна година 1925-1926 е станало и формирането на самото училище“. Иван Петров е роден през 1903 г. в град Трън, има средно гимназиално образование, не женен по това време³.

От справка, направена в държавен архив Благоевград, фонд 42к, папка 1 е видно, че през същата година в училището работи и учителят Петър Вълканов, родом от село Горни Тръмбеш, Горнооряховско, като данните са взети от архивните документи без изменение, „учителят е не женен, със средно педагогическо образование“⁴. От статистическите данни от 1925-1926 г. се вижда, че „първоначалната училищна сграда, в която са се провеждали занятията, и строена без план, само от камъни, и е окачествена като полуудобна с три класни стаи“⁵. Ремонтира се всяка учебна година. Учениците през тази и през следващите учебни години са само деца от турски етнически произход. В селото все още не са дошли българите, които са бежанци от Гърция (Авторски... 2003: 97). През 1928 г. става и първото голямо изселване на турци от селото в Турция. През същата година идват и първите заселници българи – бежанци от гръцка Македония, които купуват имоти от изселващите се.

През 1926-1927 г. в училището работят учителите Иван Петров и Петър Вълканов. По-късно Иван Петров е преместен в село Горно Дряново и на негово място идва Иван Кехайов, който е родом от село Елшен, на 39 години, женен, който по-късно става главен учител. В училището работи учителят Хюсни Мишев, който преподава турски във

² Пак там.

³ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924 -1947 г.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там.

всички отделения. Всички ученици са от село Дъбница. Прави впечатление, че учителите по българско четмо и писмо получават възнаграждение от общината, а учителят по турски език от селото – по 37 000 лева годишно (Попов 2018: 85). От 1928 до 1930 г. тук като учители работят семейство Иванка и Петър Клисарови. Петър е роден на 17.02.1901 г. в град Габрово, като средното си образование получава в Габровската Априловска гимназия през 1920 година. Учителства в Свищовско, Шуменско, работи в Габрово в тогавашното механико-техническо училище „Д-р Василиади“, в село Любча и в село Дъбница. Иванка Петрова Клисарова, по баща Георгиева, е родена през 1900 г. в село Владия, Ловчанска околия. Завършила е средно образование в град Ловеч през 1922 г., работи в родното си село, в село Белица, Дряновско и в село Любча и в село Дъбница⁶.

През 1926-1927 г. учебните занятия са организирани по-добре. Има първо и второ отделение. „...Свършихме учебната година и раздадохме свидетелствата на 24 май“, пише главният учител Иван Петров в летописната книга на училището⁷. От 1928 до 1930 г. главен учител в училището е Петър Клисаров от Габрово. До 1933 г. обучението се води в стаи в съседство с джамията⁸. На базата на данните от архива е важно да се отбележи, че първите учители са приети добре от местното население и съжителството им се основава на взаимно уважение и толерантност.

Апостолската работа на първите учители се увенчава с успех. Започва да се празнува 24 май – на който тържествено се раздават свидетелствата на учениците. На страната на образователното дело вече са привлечени прогресивните или поне грамотните хора от общността, дори някои от ходжите (Попов 2018: 85). Училището започва да навлиза във всеки дом. Успехите окриляват учителите и може би за това в писмото си до училището през 1974 г. Боньо Кънев Караколев (учителства в Дъбница през 1928 г.) пише: „...имам великолепни спомени и впечатления от този край. Много бих желал да дойда отново и да видя познати и приятели...“⁹.

През 1928 г. училището вече разполага със собствена библиотека, в която има помощна литература и помагала за учителите и книжки за прочит за учениците (Авторски... 2003: 95).

⁶ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г.

⁷ ДА-Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924 г.

⁸ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г.

⁹ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г.

На 3 март 1935 г. стартират дейности за подпомагане на бедните деца. С помощта на кмета Христо Калайджиев се открива ученическа трапезария за 19 ученика. Средствата за нея са осигурени от общинския бюджет и от дарения на заможни селяни. През същата година е основана и ученическа книжарска кооперация, инициативата за която е на учителите. Средствата за нея са от дарения, а целта е да се поддържат по-бедните деца с помагала и пособия. През месец март 1936 г. местни заможни хора – турци, подаряват на училището имот, който се обособява като овощна градина, поддържана и обработвана от учениците. От тази година училището носи името на великия български поет Христо Ботев и има собствен печат. Постепенно учителският колектив се разширява. Училищната сграда със своите три класни стаи и една канцелария става тясна за ученици и учители. Започва борба за разширяване на училището¹⁰.

През 1939-1940 г. училището придобива статут на средишно първоначално народно училище със средищен директор Петър Попстоянов. В средата на XX век, училището е едно, но започва да се помещава в две отделни сгради, защото учениците са много и една сграда е недостатъчна за провеждане на нормален учебен процес. Директорът и на двете сгради е един. В едната сграда учат децата на християнските семейства в селото, а в другата – турското и ромското малцинства (Попов 2018: 86). През 1949-1950 г. Турското малцинствено училище, в което се учат и ромските деца, прераства в прогимназия. Същата година за учител в него е назначен за първи път учител по турски език от Дъбница – Мурад Халилов Ахмедов. През 1950 г. училището става средишно за селата Дебрен, Ореше, Крушево, Долно Дряново, Хвостяне, Блатска и Абланица с учители: Иван Костадинов Канелов, Мария Гущанова, Кръстана Грънчарова и Босилка Костадинова, директор и на двете училища – българско и турско, е Георги Томов¹¹.

В периода от 1930 до 1935 г. и в двете училища работят цяла плеяда от интелигентни образовани хора: Ангел Костадинов Бързев от село Калапод, Драмско; Костадин Иванов Бараков от град Банско; Димитрина Денева от град Шумен; Вера Асенова Стоичкова от град Неврокоп; Атанас Иванов Бацалов от село Горно Броди, Македония; Иван Георгиев Шишков от село Черешово, Драмско, Македония; Манол Димитров Хаджиев от село Мусомище, Неврокопско; Мария Владимирова Радева от град Дупница (Авторски... 2003: 95).

¹⁰ Пак там.

¹¹ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г.

Учебната 1935-1936 г. е една от най-активните и благотворни за училището в село Дъбница. Годината 1935-та ще остане паметна в историята на просветното дело в Дъбница и с подготвянето на първия театър. След дълга и усилена подготовка под ръководството на местния лекар д-р Лавров и учители, учениците изнасят пиесата „Нашите врагове“, средствата от която са в полза на местния „Червен кръст“. От откриването си до ден днешен, училището в Дъбница не е прекратявало своята дейност нито за ден. Изключение прави периодът от 1 януари до 6 март 1944 г. поради масовите бомбардировки над България. До 1948 г. училището е единно, тоест, в него се обучават по една и съща програма децата на българи и турци, като за турчетата се осигурява допълнително обучение по турски език¹². Училището в село Дъбница е център за обучение и духовно обогатяване не само за учениците, но и за родителите. През учебната 1948-1949 г. за първи път се открива курс за ограмотяване на родители, които в края на курса получават удостоверения. От 1950 г. училището става средишно за селата Дебрен, Ореше, Крушево, Долно Дряново, Хвостяне, Блатска и Абланица. През 1951-1952 г. се обособява като самостоятелна прогимназия със самостоятелни пети, шести и седми клас. Училищната сграда по това време е същата стара постройка и, тъй като не е достатъчна, се използват и две стаи на общинския съвет. Към училището започва да функционира и полудневна детска градина¹³.

През 1936-1937 г. броят на децата достига до 150, а учителският колектив до 5 души. До 1944 г. не са обхванати всички деца в училището, а населението почти изцяло е неграмотно. Най-плодотворен етап в историята на училището в село Дъбница е времето след 1944 г., когато е осъществен пълен обхват на учениците, подлежащи на задължително обучение, а 98% от завършващите осми клас продължават обучението си в по-горна степен учебно заведение (Попов 2018: 89).

През 1957 г. започва строителството на новото училище. Тук идват и децата от селата Ореше, Крушево и Долно Дряново, като те се настаняват на пансион в старата училищна постройка. Децата от село Блатска и Хвостяне в осми клас прехождат всеки ден. Откриването на осми клас е продиктувано от въведения през 1959 г. „Закон за потясна връзка на училището с живота“. След 1958 г. има значителен прираст в раждаемостта на населението в село Дъбница. Паралелките са удвоени. Прилагайки „Закона за задължителното основно образование“ всички деца вече са обхванати в

¹² ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944-1984.

¹³ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944-1984.

училище, поради което училищната сграда става недостатъчна за нормално провеждане на учебните занятия. Ето защо паралелките са с пълняемост до петдесет ученика. След образуването на селищните системи децата от село Блатска се преместват да учат в село Хаджидимово (днес град). Учениците от село Хвостяне, които учат до този момент в село Блатска в четвърти, пети, шести и седми класове се преместват да учат в село Дъбница, без да се променя броят на паралелките. От годината 1957, когато училището получава статут на основно, до 80-годишнината му в него са завършили 2334 ученика. Около 85% са продължили в средни училища. От тях 150 са завършили висше образование, а 122 полувисше (Авторски... 2003: 95).

През месец декември 1958 г. се сбъдва една голяма мечта на всички дъбничани. Благодарение на комбинацията от техния упорит доброволен труд и отправените искания към властите, отваря врати новото училище, а старото започва да служи за общежитие. През 1958-1959 г. към училището се открива ученическо общежитие за около 70 възпитаника от селата Хвостяне и Блатска. Училището започва да играе роля на районна прогимназия без слети класове. От 1960 г. в училището започват да се учат и учениците от съседните села Долно Дряново, Крушево и Ореше, които живеят в общежитието на пълна държавна издръжка (Авторски... 2003: 95). През същата година се създава основно осмокласно училище. Дългогодишни директори на училището са Аспарух Тиганчев от 1955 до 1965 г. и Надка Бозова от 1965 до 1990 г.

От 1983 г. учениците от село Ореше, Крушево и Долно Дряново се настаняват в новопостроената училищна сграда в село Долно Дряново¹⁴. От тази учебна година за първи път в първи клас постъпват децата, навършили шест години до края на месец юни. От 1962 г. ежегодно (с изключение на последните две години) завършват 8 клас от 90 до 100 ученика. От тях 98% продължават образованието си в по-горна степен училища. Много от тях в последствие постъпват във висши и полувисши учебни заведения. От продължилите образованието си 48 са учители с висше и полувисше образование, 24 инженери, 12 лекари, седем агрономи и други. Или около 120 ученика са завършили висше и полувисше образование и 150 ученика над средно образование. Създадени са добри условия за обучение и възпитание на подрастващото поколение¹⁵.

¹⁴ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944-1984.

¹⁵ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944-1984.

С възторг училището отпразнува 60, 70 и 80 годишнина от създаването си. Учебно-възпитателната работа през учебната 1985-1986 г. е изцяло подчинена на юбилея 60 години от създаването на българското училище в село Дъбница¹⁶.

От архивните документи може да съдим, че самите училищни дейци са работили в тясно сътрудничество с родителите и учениците от селото, формирайки по този начин една активна местна общност. Дейността им излиза извън минималните изисквания на държавните власти и ние можем да видим, че множество начинания са плод на местната инициатива и че в тях се включват както учители, така и родители, кметството в селото и цялата селска общност.

Под ръководството на преподавателите и кръжок-ръководителите се разгръща широка проучвателска и събирателска дейност, като материалите се систематизират и се подготвят за изложба и музейна сбирка. В чест на 60-тия юбилей на училището се организира изложба, която включва предмети, изработени от учениците, рисунки, фотоси из живота на училището, носии и предмети от бита, макети. На 60-годишния юбилей са посветени всички пионерски мероприятия. По нареждане на директора на училището всеки преподавател има за задача тактично да свързва обучението по предмета си с историята на училището и с утвърждаване на българско национално съзнание у учениците. Провеждат се срещи по отряди с бивши учители и възпитаници на училището. Издирени са всички бивши учители и се прави сбирка от техни спомени, материали и снимки (Авторски... 2003: 98). Изпращат се публикации в окръжния и централния печат, отразяващи историята на училището, неговите успехи и положителен опит. Прави се съобщение за предстоящия юбилей чрез вестник „Пиринско дело“ и „Учителско дело“. Изготвено е представяне за предаване по местната радио уредба посветена на юбилея, живота на училището и неговите успехи (Авторски... 2003: 98).

17 май 1986 г. се превръща в празник не само за селото, но и за целия район, тъй като училището е работно място на голяма част от учителите, живеещи в Гоцеделчевски район. От Националната Априловска гимназия и музея на образованието училището в село Дъбница получава дописка (от 19 декември 1986 г.) до директора, в която се казва следното: „...направената от нас историческа справка и проверката, е извършена и потвърждаваме, че от 1925-1926 учебна година в селото ви има народно основно

¹⁶ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г.

училище. Това Ви дава право през учебната 1985-1986 г. да отбележите 60-годишнината на училището“ (Авторски... 2003: 95).

На празника присъстват гости от отдел „Просвета“ в град Благоевград, представители от училища в град София и Благоевград, с които дъбнишкото училище поддържа връзки, почти всички бивши учители и възпитаници на училището (Авторски... 2003: 95).

„В навечерието на своята 70-годишнина, училището в село Дъбница продължава традицията да бъде едно от водещите училище в общината и района. В него работи един сплотен и компетентен учителски колектив, който полага благородни усилия за обучението и възпитанието на 250 ученика, живеещи в селото. Сградата, построена през 1958 г. се поддържа и опазва от учители, ученици“ (Белчева 1996: 1).

Новината за 70-годишния юбилей на училището е поместена и във вестник „Струма“. Информационният всекидневник в брой 119 от вторник, 21 май, 1996 година ни дава следната информация: *„На 23 май Основното училище Христо Ботев в село Дъбница, община Гърмен ще чества своя 70-годишен юбилей. За училището това ще бъде двоен празник, тъй като тържествено ще бъде отбелязан и Денят на славянската писменост. Първата учебна година за школото в село Дъбница е 1925 г., когато 106 деца са прекрачили прага му тогава. Класните стаи са били три. В началото са се учили само хлапета от Дъбница, по-късно е бил сформиран курс за ограмотяване на възрастни, а от 1950 година започва и прием на ученици от околните села Дебрен, Ореше, Крушево, Хвостяне, Блатска, Абланица. През 1959 г. учениците влизат в ново построеното училище, където днес целогодишно се обучават повече от 250 деца“* (Терзиева 1996: 1).

Вестник „Читателско дело“ (вестник на българското учителство) брой 19 от 15-21 май 1996 г. също ни информира за предстоящият 70-годишен юбилей на училището: *„Първата учебна година 1925-1926 г. 106 деца прекрачват прага на училището. Учителите, които работят в Дъбница са ерудирани и добре подготвени. Всички имат завършено средно гимназиално или средно педагогическо образование. Благодарение на техните усилия училището постепенно се превръща в източник за разпространение не само на знания, но и на култура. Събрана е първата библиотека през 1928 г. През 1935 г. ентузиазирани учители и ученици изнасят театрално представление“* (Енциклопедия... 1995: 298).

По-късно е сформиран курс за ограмотяване на родители. Страдата се оказва остаряла, недостатъчна и дъбничани започват да строят нова. През учебната 1958-1959 г. учениците влизат в голямото и красиво училище (Авторски... 1998: 116). Днес учебното заведение в Дъбница е с необходимата материално-техническа база за пълноценно провеждане на учебните знания. В него работи сплотен колектив, който полага благородни усилия за обучението и възпитанието на 250 ученици, живеещи в селото. Не са прекъсвали своята дейност хорът, танцовият състав, естрадната група към училището. Спортните успехи също допринасят за издигане авторитета на учебното заведение: през 1983-85-89 волейболният отбор е класиран на първо място в Общината. „Днес, в навечерието на празника, ОУ Христо Ботев продължава традицията да бъде едно от водещите училище в общината и района“ (Белчева 1996: 1).

Един албум на училището по случай 80-годишнината му ни дава информацията, че от откриването през 1925 г. до 80-годишният юбилей през 2006 г. в училището работят 165 българи, като от тях 29 са мюсюлмани, а всички останали учители са християни¹⁷. „Първоначалната причина за това е нежеланието на родителите да пускат децата си да продължават образованието си“¹⁸. В текста се подчертава, че училището е обслужвало смесена общност, съставена от християни и мюсюлмани. Въпреки това, численото превъзходство на християнските учители (136 души) спрямо мюсюлманските (29 души) показва значителни разлики в ангажираността към образованието между двете групи.

Причината за тези разлики е посочена в текста – нежеланието на родителите да пускат децата си да продължат образованието си, вероятно свързано със социални, културни или икономически фактори. Включването на 29 мюсюлмански учители показва, че с времето част от мюсюлманската общност е започнала да възприема образованието като ценност и да участва активно в него. Това е индикатор за процес на интеграция и модернизация в рамките на местната общност.

Характерен белег за развитието на образователното дело в село Дъбница в неговия начален етап е доста голямото текучество на кадри, но затова пък всички учители са с подходящо образование, назначени с изискваните процедури, мотивирани, добросъвестни и получават нужните образователни резултати (Авторски... 2003: 95). В началото на българското образование в село Дъбница условията са тежки. С много

¹⁷ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г.

¹⁸ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924-1947 г.

голяма трудност са приканвани децата да идват на училище (Авторски... 1998: 117). Незнанието и нежеланието за изучаване на българския език при огромна част от населението също е голяма пречка в обучението (Енциклопедия... 1995: 298). Трудностите през този етап са породени от различни причини, свързани с недоверието към училищното образование и към светското образование като цяло, местните консервативни традиции и тенденцията към затваряне на религиозните общности в селото. Учителят Хюсни Мишев е неотлъчно до първите учители, като заедно с него те успяват да осъществяват нормален образователен процес. Ентусиазираните млади учители правят всичко възможно, за да учат децата на четимо и писмо, въпреки трудностите и лишенията¹⁹. Много от учениците в първите години от създаването на училището не носят в къщи учебници, по които да се упражняват, поради предразсъдъците на родителите им. Така процесът на учене се усложнява още повече.

Много подробни сведения за дейността в училището ни дава един разказ на бивш учител от училището в село Дъбница, който се завръща отново в селото след 50-годишно прекъсване. Разказът е запазен в Държавен архив – Благоевград. Ето какво пише в спомените си учителят Петър Клисаров:

„... за голяма наша изненада, когато пристигнахме в Дъбница, всички ученици момченца и момиченца бяха турчета. В началото децата от първо и второ отделение не знаеха да говорят български език и не ни разбираха, а ние не знаехме да говорим турски. С помощта на колегата ми Мишев, ние българските учители можахме да провеждаме учебно-възпитателна работа и в края на учебната година, особено в последното четвърто отделение, получавахме добри резултати. Децата знаеха вече свободно да четат и пишат български, но нито едно от тях не отиваше да продължи образованието си в прогимназията. При обучението трудности срещнахме тогава и от родителите, които бяха фанатици и не разрешаваха на учениците да носят вкъщи учебниците, които им раздавахме безплатно. Родителите наричаха учебниците „гяурски“ и не допускаха децата да ги носят в къщи. Това беше пречка децата да си готвят уроците в къщи“²⁰.

Употребата на термина „гяурски“ от страна на родителите е показателна за негативното отношение към учебниците, които са възприемани като чужди и

¹⁹ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924-1947 г.

²⁰ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924-1947 г.

потенциално заплашващи религиозната или културната идентичност на семействата. Това подчертава дълбоката привързаност към религията и традиционния начин на живот, където всичко непознато и различно се е възприемало със страх и съмнение. Тази ситуация илюстрира една от ключовите пречки пред въвеждането на модерно образование – липсата на приемственост от страна на родителите. Учителите са се сблъскали не само с предизвикателствата на преподаването, но и с необходимостта да преодолеят негативното отношение към самата идея за образование.

Забраната децата да носят учебниците вкъщи не само затруднява подготовката на учениците, но и отразява съпротивата срещу модернизацията, която образованието символизира. Учителите в тази обстановка са изправени пред предизвикателството не само да обучават децата, но и да работят за промяна на нагласите на родителите. Това е изисквало не само педагогически умения, но и търпение, такт и способност за диалог с общността. Този пример показва как въвеждането на образование в общества, където традиционните вярвания са силни, често изисква продължителен процес на адаптация. Съпротивата срещу учебниците и уроците е символ на сблъсък между старото и новото, между традициите и модернизацията.

Местното управление също оказва влияние върху развитието на образованието в селото. Пак от спомените на учителите може да се види, че кметът на селото е много добър и уважава учителите, но секретар бирникът в селото, който е от Варна, се държи враждебно към всички учители и всячески се старее да пречи на учебното дело и на учителите²¹.

Тук в село Дъбница за отношенията между хората се потвърждава тезата на Цветана Георгиева, която описва в сборника „Връзки на съвместимост и несъвместимост между християни и мюсюлмани в България“ (1994), че живеейки в съседство, християни и мюсюлмани развиват множество механизми за дребни, всекидневни взаимодействия, които предотвратяват конфликти. Цветана Георгиева я нарича още „теория на комшулука“ (Георгиева 1994: 136-154) – комшулук е малка вратичка между оградите на къщи в планински села, за разлика от голямата врата или порта към улицата. Тук виждаме, че варненчанинът (в случая секретар-бирникът), дошъл отдалече, е

²¹ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924-1947 г.

конфликтен, докато местни учители и тези от региони със смесено население (напр. Търговище) се вписват прекрасно в местната среда и училище.

Ето как изглежда Дъбница през очите на един страничен човек – учителя Петър Хараламбиев Клисаров, който работи със съпругата си тук от 1928 г.: „... почти всички къщи бяха много стари, покрити с каменни плочи, улиците бяха тесни, криви и кални в дъждовно време, селото се снабдяваше с вода от три-четири стари чешми. Електричество, както във всички села тогава, нямаше. Главният поминък на населението беше производството на качествен тютюн. В селото се ширеше болестта малария. До град Неврокоп се ходи с коне, магарета и пеша...“. И 50 години по-късно: „...повод да ви изпратя настоящото писмо ми даде щастливата случайност да мина много набързо през Дъбница и като бивш директор на училището, бях възхитен от промените, които са извършени тук! Просто не вярвах на очите си! Съжалявам, че нямах възможност да разгледам всичко. Имах възможност да говоря с големи ваши ученици и ако не бяха ми казали, че са турчета, нямаше да разбера това. Говориха чисто литературно български език...“²². „Аз, Петър Хараламбиев Клисаров и съпругата ми Иванка Георгиева Клисарова от град Габрово, през лятото на 1928 г. получихме заповеди за назначения от окръжната училища и инспекция в град Горна Джумая, като редовни начални учители в село Дъбница. Към 10-ти септември същата година пристигнахме с дете на три години в селото и на 15 септември започнахме учебните занятия. Учителският персонал беше само четири души: ние двамата със съпругата ми, една госпожица от Кюстендил - Райна Недева, също редовна начална учителка и учител по турски език Хюсни Мишев от село Бяла река, завършил турски учителски институт в град Шумен. По-късно аз получих заповед за директор на училището. Училищната сграда беше стара с външно стълбище, коридор, три класни стаи и учителска стая. За момента, в сравнение с училищата в околните села, тя беше задоволителна. За голяма наша изненада, всички ученици, момченца и момиченца, бяха турчета. В началото децата от първо и второ отделение не знаеха да говорят български език и не ни разбираха, а ние не знаехме да говорим турски... За квартира на българските учители бяха предоставени три малки стаи от зданието на общинското управление, които в миналото са служили за подслон на гости. Постройката беше много стара. Освен нашите стаи имаше широко помещение за канцелария и друга стая за архива на общинското управление. По целия този етаж имаше конюшни, в които се

²² ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924-1947 г.

*затваряше добитък, заловен без стопани по нивите и ливадите. Служиха още и за подслон на добитъка на пътници, които замъкваха в селото...*²³

Текстът по-горе описва периода, когато младата българска държава активно се стреми да утвърди образованието като инструмент за модернизация и интеграция. Назначаването на учители в села с предимно турско население е пример за този стремеж, като образованието се използва за укрепване на националната идентичност и разширяване на влиянието на българския език и култура.

Присъствието на учител по турски език (Хюсни Мишев) показва известна степен на уважение към културната и езиковата идентичност на турската общност. Това е важен аспект, който свидетелства за опити за съчетаване на националната политика с местните реалности. Основното предизвикателство е езиковата бариера. Невъзможността на учениците да говорят български език и липсата на познания по турски език у учителите подчертават трудностите при осъществяването на ефективен учебен процес.

Липсата на инфраструктура и лошите битови условия също са значими пречки. Учителите са били настанени в помещения, които не са били пригодени за дългосрочно обитаване, което допълнително утежнява работата им и живота им в селото. Училищната сграда, макар и описана като „задоволителна“ в контекста на селските условия, е била стара и ограничена. Това отразява типичната ситуация за образователната инфраструктура в селските райони през този период. Малкият учителски екип от четирима души подчертава ограничените човешки ресурси, с които разполагат училищата в тези региони. Учителите като Петър и Иванка Клисарови са играли ключова роля не само като преподаватели, но и като носители на културна и социална промяна. В допълнение към образованието, те са помагали за изграждането на връзки между различните етнически и религиозни групи.

В следващия цитат виждаме още един разказ на учител за положението на образованието в селото по това време.

„...Кметът беше много добър и уважаваше учителите, но секретар бирникът, гагаузин от Варна, владееше отлично турски език, се държеше враждебно към нас. Той беше алкохолик и не можеше да работи, ако не пие. Като разбрахме тази негова слабост, той започна да ни тормози, да насъсква общинския съвет да ни изгонят от

²³ ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г., стр. 32.

квартирата, под предлог, че стаите били необходими за общинското управление и се спъвала работата му. Под негова диктовка ни връчиха официално писмо в срок да освободим тия стаи. Той добре знаеше, че ние българските учители, по понятни причини, няма да си намерим квартира в селото и ще се принудим да напуснем. С това си деяние той се прояви като враг на българското учебно дело, но не успя да постигне целта си. Продоволствието ни беше доста трудно. Благодарение на това, ние бяхме на петдневна работна седмица. Всеки петък ходихме на пазар в Неврокоп (Гоце Делчев) и си вземахме продукти за цяла седмица. Навсякъде в селото се говореше само на турски. За старите хора както и да е, но младежите, които са минали като войници през българските казарми и през българско училище и те не желяеха да говорят български. Хората през наше време не можеха да разберат, че един език повече да владее човек е цяло богатство. Тогава аз се помъчих да уча турски език и бях доста напреднал, но минаха вече 50 години и като няма с кого да говоря, забравил съм почти всичко... При изложените условия младата ни колежка Райна Недева не може да издържи и се прибра в родния си град. Ние с жена ми бяхме свикнали с условията и можехме да останем още няколко години, но върлуваше тогава малария. Здравните власти бяха отпуснали безплатно много хинин, който давахме редовно на децата при започване и свършване на учебните занятия. Ние преценихме, че климата в този край не е добър за нас и се принудихме да напуснем Дъбница след цели две учебни години и да се приберем в Габрово. Там напълно възстановихме здравето си и от 23 години сме пенсионери. Понеже вече съм с доста напреднала възраст, реших да ви изпратя няколко снимки от Дъбница, които съм пазил 50 години за училището като подарък...²⁴

Отношението на секретар-бирника към учителите е символ на напрежение и неприемането на образователната политика от представители на местната власт. Враждебността му към учителите, насъскването на общинския съвет и опитите да ги лиши от квартира подчертават липсата на сътрудничество и дори съпротивата срещу тяхната дейност. Тази ситуация отразява по-широкото недоверие и липса на разбирателство между различните социални групи в региона. Бирникът, описан като алкохолик и недисциплиниран, се представя като пречка не само за учителите, но и за ефективното управление. Учителите се сблъскват с доминацията на турския език в ежедневието на селото. Макар младите хора да са преминали през българската образователна система и казарми, нежеланието им да говорят български подчертава

²⁴ Пак там, с. 31.

културните и идентификационни предизвикателства в този контекст. Ситуацията разкрива съпротивата срещу интеграцията, като езикът е възприеман не само като средство за комуникация, но и като символ на културна и политическа власт. Условието за живот в селото са описани като крайно трудни – липса на подходяща квартира, затруднено продоволствие и недостиг на основни ресурси. Учителите разчитат на ежеседмични пътувания до Неврокоп за закупуване на храна, което допълнително усложнява живота им.

Маларията, широко разпространена в региона, представлява сериозна заплаха за здравето, което в крайна сметка принуждава учителите да напуснат. Раздаването на хинин на учениците е пример за ангажимента на учителите не само към образованието, но и към здравето на децата. Петър и Иванка Клисарови показват забележителна устойчивост, като остават в селото въпреки трудностите. Решението на Райна Недева да се върне в Кюстендил е показателно за психологическия и физическия натиск, на който са подложени младите учители.

Упоритостта на Петър Клисаров, който се опитва да учи турски, демонстрира неговото желание да преодолее културните бариери и да се адаптира към средата. Това подчертава и личния му ангажимент към професията. Историята завършва с жест на дарение – изпращането на снимки от Дъбница като подарък за училището. Това е не просто акт на признателност, но и израз на трайното значение на учителската професия и на дълбоката връзка между учителите и общността, на която са служили.

От 1940 до 1946 г. директор на училището е Мария Владимирова Джаджева. През 1945-1946 г. в училището започва работа Ангел Илиев Делчев, който през 1948 г. вече е и директор. От 1952-1953 г. до 1955-1956 г. директор на училището е Ангел Делчев, като през този период в училището постъпват учители, които дълги години остават да работят тук, отдавайки младост и сили за процъфтяването му – Роза Делчева, Юлиан Маркевич, Екатерина Пачалова, Аспарух Тиганчев, Мария Татанова²⁵.

До идване на турски учители в турското училище, занятията се водят от Ангел Делчев, Годор Мавродиев от село Заграде и Виолета Точева от Неврокоп. По-късно идват учителите Исмаил Салиев от село Вълнаре, Нови Пазарско, Хилил Ахмедов от село Зидари, Омуртагско и Мухетин Мехмедов от Горна Джумая.

²⁵ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944- 1984.

От 1956 г. до 1965 г. директор на училището е Аспарух Тиганчев. По-възрастното поколение с удовлетворение и уважение си спомня за строгия, но справедлив Тиганчев. По това време тук работят като учители хора със завидна педагогическа и методическа подготовка²⁶.

Освен дългогодишния директор на училището – Надка Бозова, не може да не се споменат и дългогодишни учители в училището, които отдават дълги години енергия и знание: Любка Цирова, Анна Георгиева, Цветана Кикимова, Виолета Христова, Иван Вълчев, Мерзат Рашид. От доста години текуществото на кадри в училището е нещо непознато²⁷. В него се задържат учители за все по-дълъг период от време. Наред с тях работят редица млади учители, бивши техни възпитаници, поели щафетата на трудната, но благородна професия (Авторски... 2003: 97).

„Училище Христо Ботев, село Дъбница е учебно заведение с изграден авторитет. Неговите ученици са винаги добре приети във всички средни училища“²⁸ – това ни казва дългогодишният директор на училището – Надка Бозова. Дълги години наред то е и продължава да бъде едно от водещите в общината и района – училище с традиции не само по стабилна подготовка на учениците си, но и в областта на извънкласните дейности. То има извоювани позиции в областта на спорта и кръжочната дейност. Особени изяви учениците имат в художествената самодейност.

И така в навечерието на 70-годишнината в село Дъбница се учат 250 местни деца. Въпреки, че те принадлежат към четири етнически групи – българчета, турчета, ромчета и българо-мохамеданчета, те живеят така задружно и без противоречия и са модел за приятелски, изпълнени с доброжелателност и солидарност отношения²⁹.

Опитът на училище „Христо Ботев“ позволява да очертаем ключовите фактори, необходими за успеха на едно учебно заведение в мултиетническа среда в България. На първо място виждаме, че са необходими съвместните усилия на учители, училищно ръководство, родители и местна общност. Дори на пръв поглед непричастни към училищното дело хора, като секретар-бирник, определящ квартири за учителите, могат да окажат решаващо позитивно или негативно влияние. Второ, много важна се оказва ролята на местните елити. За успеха на училището в ранните му години допринасят дори

²⁶ Пак там.

²⁷ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944- 1984.

²⁸ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944- 1984.

²⁹ ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944- 1984.

местните ходжи. Примерът на Дъбница показва, че местните традиционни елити не считат образованието за заплаха и дори напротив, готови са да помагат според силите и уменията си за неговото развитие. Трето, на ранните си етапи училището в Дъбница разчита на външни кадри – учители, дошли от различни региони на страната. Практиката показва, че най-успешни са тези, които са имали предварителен личен опит от живот в смесени етнически или етно-религиозни общности.

Цитирана литература:

Авторски колектив, *Град Гоце Делчев. Из миналото на града и района*. София, 1988.

[Avtorski kolektiv, „Grad Gotse Delchev. Iz minaloto na grada i rayona“, Sofia, 1988.]

Авторски колектив, *Миналото през погледа на нашенци*. 2003. [Avtorski kolektiv, „Minaloto prez pogleda na nashentsi“- Sbornik, 2003.]

Белчева, М. 1996 *Тържества в село Дъбница*. В: Вестник „Читателско дело“, 21 май, с.1. [Belcheva, M. 1996 Tarzhestva v selo Dabnitsa. Vestnik „Chitatelsko delo“, 21 may, s.1.]

Георгиева, Цв. 1994 *Връзки на съвместимост и несъвместимост между християни и мюсюлмани в България*. София. [Georgieva, Tsv 1994, „Vrazki na savmestimost i nesavmestimost mezhdu hristiyani i myusyulmani v Bulgaria“, Sofia.]

Енциклопедия „Пирински край“, том I. Благоевград, 1995. [Entsiklopedia „Pirinski kray“, tom I. Blagoevgrad, 1995.]

Попов, А 2018 *Какво ли не видях и преживях*. София [Popov, A 2018 Kakvo li ne vidyah i prezhivyah. Sofia]

Терзиева, К. 1996. *Училището в село Дъбница празнува своя 70-годишен юбилей*. В: Вестник „Струма“, 21 май, с.1. [Terzieva, K. 1996 Uchilishteto v selo Dabnitsa praznuva svoya 70-godishen yubiley. Vestnik „Struma“, 21 may, s.1.]

Архивни единици:

ДА – Благоевград, ф. 44 , 1944- 1984. [DA – Blagoevgrad, f. 44 , 1944- 1984.]

ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г. [DA- Blagoevgrad, fond 42 к., папка 1, 1924-1947 г.]

ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 1, 1924-1947 г. [DA- Blagoevgrad, fond 42 к., папка 1, 1924-1947 г.]

ДА- Благоевград, фонд 42 к., папка 2, 1924-1947 г. [DA- Blagoevgrad, fond 42 к., папка 2, 1924-1947 г.]